

Mirośław A. Michalski*, Dariusz Hybś**

---

*Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie
ORCID: 0000-0001-7769-722X

**Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
ORCID: 0000-0002-5169-5071

Bezpośredni i pośredni wpływ środowiska na zachowania antyspołeczne

Streszczenie

W artykule przedstawiono próbę wskazania czynników przyczyniających się do ewolucji zachowań antyspołecznych. Zagrożenia współczesnej cywilizacji łączą określone sytuacje, które w przeszłości miały status niepolitych. W kontekście czynionych rozważań kluczowym jest konkretyzowanie środowiska naturalnego w dwóch aspektach. Z jednej strony człowieka otacza świat zewnętrzny, w którym narażony jest na oddziaływanie różnorodnych bodźców w szczególności relacji międzyludzkich. Biorąc pod uwagę czynniki obiektywne o charakterze potencjału ludzkiego, stosunków społecznych i bezpieczeństwa oraz czynniki subiektywne takie jak status społeczny i poczucie bezpieczeństwa warto zauważyć, że ta przestrzeń może być pozytywnie albo negatywnie nastawiona wobec ludzi. Z drugiej strony znajduje się życie wewnętrzne człowieka, które zdeterminowane jest od myśli, wyobrażeń, przeżyć emocjonalnych, intelektualnych i moralnych, które również mogą posiadać odmienne nasilenie. Wymienione płaszczyzny mogą zarówno w sposób bezpośredni i pośredni oddziaływać korzystnie wobec jednostki i grup społecznych i przeciwnie konstytuować zagrożenia i przyczyniać się do aspołecznego trybu życia.

Słowa kluczowe: zachowania ryzykowne, cyberprzestrzeń, osobowość, role społeczne, czyn zabroniony

Wstęp

Środowisko jest pojęciem definiowanym w różnorodny sposób w poszczególnych dziedzinach nauki. Kluczowe znaczenie przedstawiają dwie teorie, z których pierwsza środowisko interpretuje w postaci systemu stosunków zachodzących pomiędzy podmiotem a przedmiotami występującymi w określonym otoczeniu. Koncepcja zakłada, iż dwa różne organizmy oddziałujące na bodźce formułują dwa odmienne środowiska. Powyższa teza ma zastosowanie w badaniach wpływu środowiska społecznego. Druga teoria przedstawia obiektywny system przedmiotów i warunków danego otoczenia, który wywiera wpływ na kształtowanie się postaw, wiedzy, poglądów i sposobów zachowania się. Zatem procesy życiowe zachodzące w organizmie i psychice ludzkiej uwarunkowane są od powiązania i współzależności tego systemu ze środowiskiem. Rozwój jednostki toczy się zgodnie z pięcioma wymiarami: biologicznym, psychicznym, społecznym, kulturalnym i gospodarczym. Przyniesiona analiza wskazuje, iż zdobycie cech niezbędnych do funkcjonowania w społeczeństwie wiąże się z różnorodnymi elementami występującymi w otoczeniu jednostki zapewniających jej rozwój (Szczepański, 1997, s. 818-820).

Z perspektywy psychologicznej należy uwzględnić, iż każda egzystująca jednostka zawsze przebywa w określonym środowisku. Środowisko posiada części składowe w postaci naturalnej, materialnej i przestrzennej. Z wymienionymi komponentami korelują ludzie posiadający różnorodne nastawienie wobec siebie i innych rzeczy. W ten sposób kształtuje się środowisko kulturalne i społeczne. Podmiot funkcjonujący w danym otoczeniu realizuje własne cele życiowe, aspiracje i sposoby zachowania. Powstające reakcje nie zawsze będą sprzyjać właściwemu rozwojowi i w zależności od sposobu myślenia mogą wpływać pozytywnie albo negatywnie.

Psychologia środowiskowa koncentruje się m.in. na ewolucji społeczno-kulturowej, która odznacza się niestabilnością i wzrastającą liczbą problemów społecznych. Ponadto przedmiotem badań psychologów nie są wyłącznie reakcje psychiczne jednostki, ale otoczenie człowieka ze szczególnym zwróceniem uwagi na bezpośrednie bodźce stymulujące zachowanie zarówno pojedynczych osób jak i grup społecznych. Metodyka obejmująca m.in. kwestie wyjaśnienia problemów rozwoju jednostki jest w ścisłej korelacji z rozwikłaniem zagadnień środowiska. Środowisko, bowiem jest niezbędnym elementem określania procesów społecznych a wzajemna zależność pomiędzy podmiotem a środowiskiem fizycznym wskazuje na potrzeby ludzkie konieczne do egzystencji. Analizując powyższe zależności można dostrzec występujące powiązania człowieka ze środowiskiem a w szczególności zmiany zachowania ludzkiego będących konsekwencją wpływu środowiska w występujących relacjach międzyludzkich (Bańka, 2002, s. 19-20).

Relacje społeczne

Rozważając problematykę zjawisk społecznych należy zauważyć, że każda jednostka jest albo zdana na samego siebie albo funkcjonuje pod wpływem różnorodnych bodźców. Naukowcy podkreślają rozbieżność wymagań społecznych. Część z nich jest kierowana bezpośrednio do odbiorcy, natomiast inne odbierane są niebezpośrednio. Aksjologiczne założenie Michaela Winklera wykazuje, iż podmiot jest aktywną przyczyną samego siebie. Sposób percepcji jest uwarunkowany od przebiegu procesu dostosowania się do otoczenia. Każda jednostka posiada własne doświadczenia i obiektywnie reaguje na zdarzenia. Obiektywność interpretowana jest wszechstronnie, uwzględnia zarówno rzeczy niematerialne, symbole, znaki jak i również relacje i stosunki społeczne. Autor uważa, że relacja społeczna powstaje w wyniku oceny innych ludzi. Podmiot natomiast może odpowiednio ukierunkować odbieraną reakcję poprzez przyjęcie właściwej

postawy wobec norm społecznych. Jednostka jest w stanie adekwatnie kontrolować indywidualne jak i społeczne podejście do określonych działań. Zatem podmiot wykazujący stosowną inicjatywę staje się niezbędnym elementem środowiska, ale z drugiej strony poddany jest wszelkim źródłom ryzyka (Winkler, 2009, s. 14-15).

Spółeczeństwo ryzyka *risk society* obejmuje wszelkie przemiany dotyczące mechanizmów i instytucji, których funkcjonowanie zagraża warunkom życia. W każdym regionach i przestrzeniach współczesnego bytu napotykamy na różnego rodzaju działania charakteryzujące się brakiem koordynacji, zgodności i harmonii. Wymienioną niekompatybilność każdy człowiek odczuwa we własnym gronie rodzinnym, w środowisku zawodowym oraz w podziałach społecznych, w różnicach poglądów, problemach ekonomicznych i występujących konfliktach zbrojnych. Należy podkreślić, iż niezależnie od wzrostu procesu zmian rozwojowych technik, ryzyko i zaniepokojenie nieustannie występuje i jest w każdym obszarach obecne. Postęp wręcz dodaje nowe zakresy ryzyka. Progresywne zagrożenia obejmują całe społeczeństwa niezależnie od egzystencji w kręgach lokalnych, globalnych czy społecznego statusu (Kawula, 2012, s. 46-47). Należałoby jednak nadmienić, iż osoby cechujące się podporządkowaniem uciskowi społecznemu należą do kategorii podwyższonego ryzyka. Jednostka, wobec której stosowana jest presja i nacisk społeczny przyjmuje rolę osoby podporządkowanej i w konsekwencji ma mniejsze możliwości rozwoju, zdobycia dóbr i sukcesów życiowych. Relacje społeczne zdeterminowane dominującą pozycją i podporządkowaniem niejednokrotnie identyfikują się z własną niekorzystną sytuacją. Kontrolę nad podmiotem uległym wykorzystują osoby o cechach przywódczych, które rozporządzają przeważającą pozycją wraz ze stosowaniem różnorodnym form opresji (Bielska, 2010, s. 17).

Analizowana problematyka ściśle wiąże się z kształtowaniem fundamentów stosunków społecznych. W dzisiejszych czasach relacje powstają w wyniku kontaktów w wirtualnym świecie oraz *storytellingu*. Świadomość

młodego pokolenia i kształtowanie postaw są zdeterminowane posiadaniem smartfonów. Wszelkie informacje, treści i obrazy znajdujące się w Internecie wpływają na formułowanie się przekonań, co do sposobu zachowania się i odniesienia do norm i zasad. Brak ochrony i opieki dodatkowo potęguje dowolność wyboru tematyki i zagadnień kształtujących światopogląd. Młodzież preferuje ekspresowe zadowolenie z życia. Psycholodzy społeczni zachowanie to określają w formie czterech lub trzech zasad. Pierwsza: łatwo, miło, przyjemnie i natychmiast nawiązuje do stylu życia połączonego z łatwością, przyjemnością i niezwłocznością. Dobrostan osiągnąć jest przy jak najmniejszym wysiłku w sympatycznej atmosferze i niezwykle szybkim tempie (Drzonek, 2022, s. 30-32). Druga nawiązuje do symbolicznej triady: *fast ford, fast sex i fast car*. Natychmiastowość w tym przypadku nie dotyczy wyłącznie zdobywania informacji ułatwiających życie, ale również tworzenia się relacji międzyludzkich. Powyższe zachowania kreują kierunki aspiracji życiowych zarówno pojedynczych osób jak i grup społecznych. Wartościami priorytetowymi stały się takie stany, procesy i cechy jak: niezależność, samorealizacja, kreatywność, autonomizacja decyzji i własny rozwój. Niezwykle ważnym zjawiskiem jest również nieograniczona konsumpcja, która odpowiada za postępy i sukcesy. Wymienione okoliczności stały się rzeczą normalną. Szczęście i doznawanie przyjemności przekształciły się w elementy stanowiące podstawę kształtowania norm moralnych. Natomiast systemy religijno-moralne zostały zastąpione przykazaniami społecznymi regulującymi relacje społeczne (Wajsprych, 2010, s. 58-59).

Zachowania antyspołeczne

Nieadekwatne funkcjonowanie w rolach społecznych pojawia się częstokroć w większej części społeczeństwa. Sposób, w jaki zostanie uzewnętrzony zależy od stopnia nasilenia i rodzaju czynników występujących w środowisku. Powinno uwzględnić się korzystny jak i szkodliwy klimat społeczny. W pierwszym przypadku możemy zaobserwować nieadekwatne

zachowanie się osób wcześniej uważanych za roztropnych. W drugim natomiast powstrzymanie się od konkretnego działania osób postrzeganych jako nierozważnych i lekkomyślnych (Radochoński, 2009, s. 10-11). Zachowania antyspołeczne są w różnorodny sposób interpretowane. W podejściu kryminologicznym akcentuje się korelacje zachodzące pomiędzy danym postępowaniem a obowiązującymi normami prawnymi. Osoby, które naruszają przepisy prawne dokonują czynów przestępczych i określane są jako przestępcy. Stanowisko psychiatryczne odwołuje się do form zaburzeń psychicznych. Typowe zachowania muszą jednak wiązać się z zagrożeniami wobec innych osób. Dziedzina zdrowia psychicznego wyróżnia także zaburzenia kierowania zachowaniem, które charakteryzują się agresją bądź działaniami zmierzającymi do popełnienia czynów zabronionych przeciwko mieniu. Ponadto występuje określenie zachowania opozycyjno-buntowniczego, które cechuje się brakiem posłuszeństwa i wrogiego nastawienia wobec innych osób. Z perspektywy psychologicznej rozróżnia się zachowania uzewnętrzniane i uwewnętrzniane. Zewnętrzne objawy obejmują cechy typu: gwałtowność, impulsywność, nadpobudliwość ruchową, agresję i przestępczość. Wewnętrzne przejawy to: lękliwość, zahamowania emocjonalne, izolacja społeczna i depresyjność. Natomiast w świetle psychologii osobowości zachowania antyspołeczne wiąże się z osobowością psychopatyczną i psychopatią. Pomimo różnorodnych określeń w rezultacie można podkreślić, iż wymienione podejścia są wzajemnie powiązane i głównie polegają na naruszaniu norm społecznych i praw innych osób (tamże, s. 56-59).

Aspołeczność interpretowana jest również, jako cecha zachowania i osobowości ludzkiej. Sposób bycia wiąże się z obojętnością w stosunku do innych osób, spraw społecznych i moralnych a także wrogo nastawionej postawie wobec systemu społecznego. Szczególną formą zachowania jest obyczaj, który powiązany jest z oceną moralną, tradycją i akceptacją określonej zbiorowości. W przypadku, gdy zachowania o charakterze

aspociecznym sę powszechnie w zyciu spolecznym, to mamy do czynienia ze zlymi obyczajami. Jednakze negatywna ocena tych zachowan zalezy od roznorodnych czynnikow. Naganne postepowanie niejednokrotnie staje sie zwyczajowo-obyczajowym zachowaniem i pomimo kolizyjnosci z normami i prawem jest tolerowane przez wiekszosc spoleczenstwa. W zakres tego typu praktyk wpisuje sie m.in. spozywanie napojow alkoholowych. Aspoleczna, negatywna będz dewiacyjna konsumpcja interpretowana jest tylko w przypadkach destrukcyjnych skutkow. Powszechnie picie alkoholu podejmowane jest dla poprawienia relacji spolecznych i spotkan rytualnych. W podobny sposob postrzegana jest agresja i przemoc. Pospolitosc represji zwiazana z relacjami spolecznymi jest wręc tolerowana w roznych grupach spolecznych. Jedynie przypadki naglosnione sę mniej akceptowane i bardziej potepiane (Badora, 2009, s. 76-80).

Analizujęc powyższe nalezy sformulowac teze, iz mlode pokolenie jest w szczegolnosci narazone na utrudnienia zwiazane z zyciem spolecznym. Wystepujaca marginalizacja spoleczna przyczynia sie do tworzenia jednostek i grup spolecznych posiadajacych kryzysy egzystencjalne. Przetadowanie informacyjne, brak jednolitych norm i zasad nie daje mozliwosci zdobywania odpowiednich doswiadczen zyciowych. Rownouprawnienie i brak ladu dodatkowo przyczynia sie do konsekwencji spolecznych m.in. braku przynaloznosci, wiaz i kontaktow emocjonalnych. Wczesna identyfikacja zagrozen jest dzialaniem pozadany ze wzgledu na minimalizacje szkodliwego rozwoju osobowosci. Postepowanie ludzkie niejednokrotnie zalezy od stopnia wplywu czynnikow bezposrednich i posrednich. Uzywki typu napoje alkoholowe, będz substancje psychoaktywne moga przyczynic sie do subiektywnie przyjemnie odczuwanych momentow. Nalezy zwrócic jednak uwage na ryzyko generowane przez postep nowych technologii. Kumulacja zagrozen wiazę sie z rozrywka i krytycznym potozeniem, ktore stanowią nieodlaczne elementy srodowiska. Zachowanie sie jednostek i grup spolecznych w roznorodnych sytuacjach wskazuje na podejmowanie dzialan o

charakterze zabiegów mających na celu doświadczanie przyjemności, wrażeń i silnych emocji. Z tego względu zachowania ryzykowne stają się przedmiotem podziwu i przyzwolenia społecznego (Żeromska-Charlińska, Śniadkowski, 2010, s. 145-146).

Wpływ społeczny

Zmiana zachowania lub postawy w konsekwencji tego, co robią, czują i myślą inni ludzie symbolizuje wpływ społeczny. Główne symptomy to: konformizm, postuszeństwo wobec autorytetów, dynamizacja wykonywanych czynności w obecności innych osób, wykorzystanie władzy i stosowanie przemocy. W określonych działaniach i sytuacjach społecznych można dostrzec podłoże psychologiczne. Nadmienić należy m.in. facylitację społeczną zwaną ułatwieniem społecznym, której efektem jest znaczny wzrost wykonywanych zadań w wyniku samej obecności innych osób. Odmiennym mechanizmem jest inhibicja, która charakteryzuje się obniżeniem podejmowanych działań w szczególności trudnych oraz spowolnieniem danej reakcji. Z powyższego wynika, że grupa społeczna może wpływać zarówno korzystnie i optymistycznie oraz niekorzystnie i szkodliwie na poszczególne zachowania (Radziewicz-Winnicki, 2008, s. 502-503).

Konformizm jest typowym zjawiskiem psychologicznym warunkującym zachowanie, działanie bądź określoną reakcję w wyniku bezpośredniego lub pośredniego wpływu innych ludzi. Skutkiem tej zależności może być uczciwość, efektywność, niepokój albo obojętność i aspołeczność. Każda jednostka ulega konformizmowi w rezultacie pojawienia się informacyjnego i normatywnego wpływu społecznego. Pierwszy mechanizm powstaje w sytuacjach innowacyjnych, trudnych i kryzysowych. Wówczas jednostka nie potrafi odpowiednio postępować i funkcjonować. W efekcie zachowanie innych osób stanowi niezbędne źródło informacji w wyniku, którego podmiot dokonuje właściwego wyboru i trybu działania. Stając się otwartym na oddziaływanie innych należy postępować z rozwagą gdyż można szybko

i nieświadomie ulec negatywnym emocjom. Drugi proces działa na wielu poziomach stylu życia. Określone postępowanie jednostka dostosowuje do innych ludzi przede wszystkim z uwagi na przynależność i lęk przed odrzuceniem społecznym. W ten sposób osoba podporządkowuje się pewnym normom społecznym grupy. Normy mogą ustanawiać wartości, postawy i aprobowane zachowanie. W tym przypadku uległość może doprowadzić do negatywnych działań pomimo wiedzy, że dana reguła jest niepożądana (Aronson, Wilson, Akert, 2006, s. 241).

Styl życia określane, jako obyczaj, etos czy życie codzienne definiowany jest o charakterze zespołu codziennych zachowań jednostek lub grup społecznych, które odgrywają decydującą rolę przedstawienia położenia społecznego. Elementami tego mechanizmu są zachowania ludzkie, bezpośrednio motywacje tych działań i odpowiednie funkcje ustanawiające cele bądź skutki danego postępowania. Z powyższego wynika, że za określony sposób życia odpowiadają również mechanizmy psychofizyczne.

W literaturze przedmiotu wyróżnia się trzy sfery rzeczywistości. Pierwsza obejmuje światopogląd, potrzeby, aspiracje oraz cele życiowe. Druga uwzględnia widoczne działania i zachowania. Ostatnia natomiast to obszar przedmiotów będących w zainteresowaniu jednostki. Wymienione czynniki są niezwykle istotne, ponieważ człowiek dokonuje w różnym stopniu świadomości wyboru wzoru postępowania na podstawie dostępnych zachowań w sytuacjach normalnych bądź kryzysowych (Radziewicz-Winnicki, 2008, s. 503-504).

Zgłębienie czynników środowiska rodzinnego, szkolnego i rówieśniczego umożliwia identyfikację przestanków odpowiedzialnych za zachowania aspołeczne. Wśród przyczyn zachowań antyspołecznych wyodrębnić należy jednak zachowania przyczyniające się do przestępczości. Główne determinanty to alkoholizm, narkomania, przeszkody i utrudnienia życia codziennego oraz zagrożenia wynikające z życia w świecie wirtualnym. Różnorodność bodźców wskazuje także na czynniki biopsychiczne, cechy

genetyczne jak i poczucie kontroli wewnętrznej i zewnętrznej. W odniesieniu do wpływu społecznego należy zaakcentować aktywność czynników sytuacyjnych m.in. wiarę o swobodnym wyborze działania, poczucie odpowiedzialności za konsekwencje, autorefleksję oraz zjawiska i sytuacje przyczyniające się do patologii społecznych (Kocór, 2010, s. 159).

Cyfrowa rzeczywistość

Świat wirtualny to nowy rodzaj środowiska informatycznego, który ma duży wpływ na wszystkie przejawy funkcjonowania społeczeństwa. Oprócz korzyści, jakie niesie za sobą informatyzacja, m.in. szybki dostęp do informacji i wiedzy, coraz częściej występują zagrożenia, które oddziałują na przedstawicieli grup społecznych. Różnorodność zagrożeń może także być przyczyną zaburzeń psychicznych. Symptomy schorzeń mają postać gwałtownych i nieprzewidywalnych wahań nastroju. Osoby stają się wręcz agresywne albo popadają w głęboką depresję, w konsekwencji dochodzi w ich organizmach do nieodwracalnych zmian w osobowości. Pod wpływem nowych technologii tworzą się nowe formy szkodliwych zachowań typu patologie społeczne, dysfunkcje czy marginalizacje rodziny. Realny świat zamienia się w urojony, w którym jednostki fikcyjnie uciekają od kłopotów życia codziennego. Internet niestety to przestrzeń, z którą coraz częściej identyfikują się dzieci, młodzież i osoby dorosłe (Flaszyńska, 2014, s. 43).

Analizując e-zagrożenia należy zwrócić uwagę, że media elektroniczne zmieniają mózg. Komunikacja internetowa odbywa się w inny sposób w porównaniu z rzeczywistością. Ponadto interakcja w życiu realnym pomaga najmłodszym wzmacniać i rozwijać umiejętności społeczne. Rozważając powyższe w kontekście socjalizacji zaakcentowania wymaga fakt, że cyberprzestrzeń w znacznie wyższym stopniu wpływa na zmianę postaw w odróżnieniu od tradycyjnych wzorów przekazywanych przez rodziców, opiekunów i nauczycieli. Przekazywane słowa, tonacja, gesty, mimika ruchów i obraz oddziałuje na rozum, wyobraźnię i uczucia. Narastające zagrożenia należy,

więc minimalizować. Cyfrowa rzeczywistość to środowisko, które wymaga wsparcia w wymiarze pedagogiki społecznej. Korzystanie z multimediów elektronicznych jest dużym wyzwaniem dla starszych pokoleń, których przedstawiciele nie są w stanie przekazać odpowiedniej wiedzy i umiejętności. Wsparcie i pomoc ma istotne znaczenie również dla grona pedagogicznego. Cyberprzestrzeń to z jednej strony nieograniczone źródło przekazywanej wiedzy, ale z drugiej to centrum narastających zagrożeń, zjawisk patologicznych i zachowań antyspołecznych (Szarzata, 2010, s. 221-222).

Współcześnie rodzice i wychowawcy znajdują się w mało komfortowej sytuacji, bowiem media społecznościowe powoli ich zastępują. Emocjonalne relacje, wspólnie spędzany czas oraz wartości są w mniejszym stopniu przyswajane w tradycyjny sposób na poczet spędzania przez pociechy wielu godzin w sieci. Socjalizacja następuje, więc w nowym cyfrowym świecie. Dlatego niezwykle ważnym czynnikiem staje się świadomość na temat zagrożeń. Wszelkiego rodzaju urządzenia o wysokim wskaźniku szkodliwości niebieskiego światła są oddawane w ręce dzieci po to, aby dorosły mógł odpocząć po pracy, nadrobić zaległe obowiązki bądź osobiście skorzystać ze świata mediów. Takie postępowanie może jednak wpłynąć na różnorodne problemy psychiczne dziecka. Zaburzenia rozwoju motorycznego, biologicznego, językowego i społecznego mogą przybrać różnorodne objawy typu: stany lękowe i depresyjne, brak samokontroli, impulsywność, problemy z koncentracją, niestabilność emocjonalną. Ponadto młodzież przyzwyczajona do natychmiastowości zaczyna tracić przyjemność z kontaktów bezpośrednich i w konsekwencji ogranicza ból i cierpienie poprzez przyjmowanie stymulantów szczęścia. Media społecznościowe dostarczają im różnorodne treści, które są coraz bardziej atrakcyjne, zaskakujące, ale również napastliwe, szkodliwe i kompromitujące. Użytkownik nigdy nie wie, w jaki sposób zostanie oceniona jego treść czy będzie to odbiór pozytywny czy negatywny. Zwiększony czas korzystania z urządzeń wiąże się zaburzeniem rytmu okołodobowego, akceptacji własnego ciała, spadku

poczucia wartości, kryzysów bądź innych zachowań ryzykownych w sieci (Przybysz, 2022, s. 240-243).

Zaburzenia zachowania

Nieprawidłowe zachowania, niezgodne z oczekiwaniami społecznymi posiadają różnorodne determinanty. Analiza badań psychologicznych przeprowadzonych na przelocie XX i XXI wieku wykazała mózgowo uwarunkowania aspołecznej osobowości. Sposób życia, podejmowane działania i silne emocje oddziałują na nasilenie lub obniżenie potąceń w mózgu. Doświadczenia życiowe przyczyniają się, więc do podejmowania standardowych czynności. Powszechne działania mogą jednak przybrać postać nawyków patologicznych. W tej kwestii istotną rolę odgrywa płat czołowy. Osoby z prawidłowo funkcjonującym mózgiem są w stanie odpowiednio zareagować i przeciwstawić się niewłaściwym instyktom. Natomiast w przypadku uszkodzenia tej części mózgu umysł staje się podatnym na dokonywanie nagannych, niechlubnych i niemoralnych decyzji. Czynniki, które mogą doprowadzić do zachowań aspołecznych jak i utraty przez osobę kontroli nad własnym zachowaniem są nawyki związane ze spożywaniem napojów alkoholowych i zażywaniem substancji psychoaktywnych. W tym aspekcie bardzo wyraźnym staje się okres doświadczeń i eksperymentów. Młody człowiek bowiem nie zdaje sobie sprawy, że brzuszno-przyśrodkowa kora przedczołowa jest odpowiedzialna m.in. za odczuwanie przyjemności.

W przypadku jej uszkodzenia dochodzi do zubożenia w stosunku do powstałych skutków. Wówczas zachowanie aspołeczne uwarunkowane jest brakiem odpowiedniej oceny i autorefleksji niemoralnego i negatywnego zachowania (Hybś, 2024, s. 44-45).

Nieadekwatne funkcjonowanie w rolach społecznych i życiowych rozpoczyna się od zaburzonych procesów socjalizacyjnych. Fundament socjalizacji, który przypada na okres dzieciństwa ma decydujący wpływ na przebieg i efekty wychowania. W środowisku rodzinnym przyswajane są

właściwe i odpowiednie normy i wartości. W przypadku, gdy jednostka wychowuje się w rodzinie dysfunkcyjnej następuje zaburzenie komunikacji między jej członkami oraz struktur w rodzinie. W konsekwencji dochodzi do nieprawidłowego kształtowania osobowości i wypełniania podstawowych funkcji rodzinnych. W dysfunkcyjnej wspólnotie rodzinnej brakuje poczucia bezpieczeństwa i jasnego określenia norm i wartości. Funkcjonowanie jej polega na zamknięciu się i odizolowaniu od świata zewnętrznego. Charakterystycznym zachowaniem jest koncentracja na sobie, niezdolność wyrażania uczuć i ignorowanie innych. Ponadto następuje skłonność do emocjonalnego i fizycznego znęcania się, stosowaniu sztywnych reguł i zasad oraz nieadekwatnym zachowaniu wobec społeczeństwa (Michalski, Wysocka, 2023, s.159).

Kolejny etap rozwoju łączy dzieciństwo i okres dojrzewania. Środowisko szkolne może również negatywnie oddziaływać na sposób zachowania. Zagrożeniami powstającymi w wyniku niewłaściwego korzystania z sieci mogą być zjawiska typu: *cyberbullying*, *cyberstalking*, pornografia, *grooming*, kradzieże i publikowanie wizerunku bez zgody, jak również uzależnienia i przeglądanie nieodpowiednich treści. Narastającym problemem stają się zaburzenia psychiczne i zachowania autodestruktywne. Zachowania intensyfikowane są dodatkowo tempem życia i napięciem psychicznym. Dopętnieniem stają się problemy związane ze spożywaniem napojów alkoholowych i zażywaniem środków psychoaktywnych. Zarówno w środowisku szkolnym jak i w grupach rówieśniczych dochodzi także do różnych form przemocy, zaniedbywania, nękania i zagrożeń zdrowia (Jeziński, 2021, s. 156-157).

Irena Mudrecka zwróciła uwagę na trudności związane z wyjaśnieniem terminologii dotyczącej zaburzeń w zachowaniu. W psychologii poznawczej działania tego typu określa się, jako nieefektywne sposoby regulowania stosunku jednostki ze środowiskiem. Podmiot nie potrafi w odpowiedni sposób zaspokoić potrzeby ludzkie, wypełniać prawidłowo role społeczne

i wykonywać zadania prospołeczne. Zaburzenia powstają w wyniku nieprawidłowego rozwoju osobowości albo braku umiejętności dostosowania się zaistniałych warunków i sytuacji. Niewłaściwe zachowanie może zaczynać się już przy niewielkim pobudzeniu, utrzymującym się przez dłuższy okres czasu. Wówczas jednostka powinna przystosować się do tworzących się bodźców i zmienić swoje zachowanie. Jednakże należy mieć na uwadze kwestię, że mechanizmy odpowiedzialne za regulację niejednokrotnie zawodzą. Uwarunkowane jest to bowiem od tolerancji na stres. Wyjaśnienie złożoności tego zjawiska jest dość skomplikowane, ponieważ obejmuje wszystkie sfery funkcjonowania zarówno emocjonalnej, poznawczej jak i społecznej. Badacze są zdania, że istnieje związek między poszczególnymi zaburzeniami zarazem, że należy je rozgraniczać. Bronisław Urban przedstawił tezę, że zaburzenia w zachowaniu zawierają sferę psychologiczną i socjologiczną. Pierwsza obejmuje zakres zaburzeń emocjonalnych wywołanych wpływem czynników organicznych lub traumatycznych pochodzenia środowiskowego. Druga natomiast stanowi symptom wrogiego nastawienia i naruszania norm prawnych i społecznych (Mudrecka, 2009, s. 127-129).

Brunon Hołyst podkreślił, że świat przetomu XX i XXI wieku to okres niemoralności i brutalizmu. Stałymi komponentami codziennego życia stały się zachowania typu: agresja, przemoc, okrucieństwo, odrzucanie rówieśników, manipulacja i kłamstwo, nie realizowanie obowiązku szkolnego, używanie substancji psychoaktywnych i spożywanie alkoholu.

Wymienione zachowania można zaobserwować zarówno w środowisku rodzinnym, w szkole, na ulicy i w kontaktach międzyludzkich. Dodatkowym źródłem są środki masowego przekazu, które kumulują ich drastyczną postać. Ich powszechność, ekspresyjność i eskalacja wzrasta wraz z rozwojem cywilizacji (Hołyst, 2013, s. 443).

Zakończenie

Środowisko według socjologa Tadeusza Szczurkiewicza to „chronologicznie uszeregowany zbiór wszystkich podmiotów bezpośrednio czy pośrednio działających z zewnątrz na danego osobnika od momentu jego zaistnienia, poprzez wszystkie fazy jego życia aż do chwili śmierci”. Pobudki i bodźce działające na jednostkę występują zarówno w postaci fizycznej, społecznej jak i kulturowej. Dokonując analizy pojęcia środowiska należy zawsze podkreślić istniejący związek ze środowiskiem wychowawczym. Zdarzenia występujące w poszczególnych etapach życia wpływają bowiem na podejmowane czynności i kreowanie osobowości. W pierwszym okresie jednostka przebywa w środowisku naturalnego rozwoju. W tym stadium powinien być wspierany jej rozwój i dbałość o niezbędne warunki ewolucji. W kolejnych etapach życia środowisko staje się źródłem celowych działań w okresie dojrzewania i dorastania. Jest to czas przeznaczony dla całkowitej kontroli podmiotu. W odpowiednim czasie środowisko przyjmuje doniosłą postać, mianowicie układu społecznych interakcji, który jest szczególnie istotny z punktu wywoływania określonych zachowań (Cichosz, 2014, s. 221-222).

Wśród czynników kształtujących zachowanie człowieka środowisko wymienia się w pierwszej kolejności, ponieważ ma znaczącą rolę. W poszczególnych grupach społecznych jednostka przechodzi okres socjalizacji, tworzy własny tryb życia, zaspokaja własne potrzeby, ale również dokonuje wyborów, które nie zawsze koncentrują się na racjonalnych konsekwencjach. Działania niezgodne z normami społecznymi i moralnymi dodatkowo potęgują antyspołeczne zachowania, które mogą przybierać różnorodną postać. Osoby cechujące się antyspołecznym zaburzeniem osobowości nie przestrzegają prawa, dokonują czynów zabronionych, wykazują agresję i przemoc, nie dbają o bezpieczeństwo, są apatyczni i niewrażliwi. Rozważając problematykę artykułu należy przyjąć tezę, że oddziaływanie bezpośrednich czynników kształtuje wyuczone zachowania. Pomimo

powstających konsekwencji działania zaspokajają ludzkie potrzeby również negatywne. Ryzyko pojawienia się zachowań problemowych narasta wraz z częstotliwością korzystania ze środków masowego przekazu. Czynniki pośredni szczególnie adaptuje się wśród dzieci i młodzieży. Pokolenie Alpha to przykład środowiska młodych ludzi urodzonych w otoczeniu zapelnionym technologią cyfrową. Dorastanie w świecie postępu sztucznej inteligencji jest szczególnie znaczące ponieważ cyberprzestrzeń stanowi dla nich środowisko, w którym codziennie funkcjonują a nieustanne podłączenie do sieci reguluje wręcz ich sposób bycia.

Odnosząc się do zachowań antyspołecznych w kontekście bezpośredniego i pośredniego wpływu środowiska należy podkreślić, że jednostka w trakcie socjalizacji nieustannie wchodzi w interakcje zarówno z innymi osobami jak i z użytkownikami mediów. Odziaływanie społeczne w tych obszarach jest niezwykle istotne albowiem człowiek kształtuje własną osobowość. Okres dzieciństwa, adolescencji i dorosłości to czas, w którym przyjmowane są wzory i utrwalane wartości. Niektóre z przedstawionych czynników posiadają duże znaczenie w aspekcie podejmowanych przez ludzi zachowań. Wskazuje się, że w różnorodnych sytuacjach dochodzi jednak do zaburzeń kontroli zachowania i wtedy następuje wzrost niskiego stopnia społecznej wrażliwości. W konsekwencji należy mieć świadomość, że ludzkie działania będą coraz częściej charakteryzować się brakiem odpowiedzialności w wypełnianiu ról społecznych, naruszaniem podstawowych norm społecznych i popełnianiem czynów zabronionych. Oznacza to, że rolę istotnych modyfikatorów nieodpowiednich zachowań ludzkich muszą opanować pedagodzy społeczni.

Bibliografia

Aronson E., Wilson T. D., Akert R. M. (2006). *Psychologia społeczna*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.

- Badora S. (2009). *Aspoceczność czy kulturowe obyczaje?* W: Z. Bartkowicz, J. Rejman (red.) *Antyaspoceczność. Diagnoza-profilaktyka-interwencja*: Tarnobrzeg: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej.
- Bańka A. (2002). *Spoceczna psychologia środowiskowa*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowa Scholar.
- Bielska E. (2010). *Opresyjny wymiar środowisk wychowawczych a podejmowany w ich kontekście opór – perspektywy wykorzystania potencjału oporowego młodzieży w późnonowoczesnym modelu wychowania*. W: B. Chrostowska, E. Kantowicz, C. Kurkowski (red.) *Pedagogika spoceczna wobec problemów współczesnej młodzieży Polska pedagogika spoceczna na początku XXI wieku*: Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit” s.c.
- Cichosz M. (2014). *Środowisko/środowisko wychowawcze – dorobek, kierunki przemian – współczesne wyzwania*. W: W. Danilewicz, W. Theiss (red.) *Pedagogika spoceczna Wobec zagrożeń człowieka i idei sprawiedliwości spocecznej*: Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Drzonek M. (2022). *Uwagi o spoceczno-politycznych uwarunkowaniach aktywności ludzi młodych*. W: J. Kurzępa (red.) *Młodzię 4.0 – konteksty rozwoju spocecznego i ekologicznego*: Szczecin: „Pedagogium” Wydawnictwo OR TWP.
- Flaszyńska E. (2014). *Cyberzagrożenia jako nowe wyzwanie dla działalności pracowników służb spocecznych – z perspektywy praktyka*. W: J. Lizut (red.) *Zagrożenia cyberprzestrzeni kompleksowy program dla pracowników służb spocecznych*: Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Janusza Korczaka.
- Hybś D. (2024). *Psychologiczne determinanty zapobiegania zjawiskom kryminogennym*. W: N. Majchrzak,

- S. Mikołajczak (red.) *Kultura wojny Narracje i fakty*: Poznań: Wydawnictwo Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa.
- Hołyst B. (2013). *Zagrożenia ładu społecznego [1]*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Jezierski Z. (2021). Rola szkoły w działaniach edukacyjno-wychowawczych dla społeczności lokalnych.
- W: E. Stokowska-Zagdan, E. Woźnicka, G. Cęcelek (red.) *Szkoła jako przestrzeń budowania edukacyjnego dialogu*: Warszawa: Difin Sp. z o.o.
- Kawula S. (2012). *Pedagogika społeczna dzisiaj i jutro*. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit” s.c.
- Kocór M. (2010). Zachowania aspołeczne oraz przestępcze młodzieży gimnazjalnej. W: B. Chrostowska, E. Kantowicz, C. Kurkowski (red.) *Pedagogika społeczna wobec problemów współczesnej młodzieży Polska pedagogika społeczna na początku XXI wieku*: Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit” s.c.
- Michalski M. A., Wysoczyńska D. S. (2023). Rodzina dysfunkcyjna we współczesnej literaturze hiszpańskojęzycznej na przykładzie powieści Laury Esquivel Przepiórki w płatkach róży. W: K. M. Błęszyńska (red.) *Pedagogika społeczna Rok XXII 2023 Nr 4 (90)*: Warszawa: Wydawnictwo Pedagogium Wyższa Szkoła Nauk Społecznych.
- Mudrecka I. (2009). Zaburzenia w zachowaniu a poczucie odpowiedzialności nieletnich. W: Z. Bartkowicz, J. Rejman (red.) *Antyspołeczność. Diagnoza-profilaktyka-interwencja*: Tarnobrzeg: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej.
- Przybysz M. (2022). Wpływ mediów na religijność młodzieży. W: J. Kurzępa (red.) *Młodzież 4.0 – konteksty rozwoju społecznego i ekologicznego*: Szczecin: „Pedagogium” Wydawnictwo OR TWP.
- Radochoński M. (2009). *Osobowość antyspołeczna*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Radziewicz-Winnicki A. (2008). *Pedagogika społeczna*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne Spółka z o.o.

- Szarżała D. (2010). Cyberprzestrzeń jako źródło zagrożeń procesu socjalizacji i wychowania. W: B. Chrostowska, E. Kantowicz, C. Kurkowski (red.) *Pedagogika społeczna wobec problemów współczesnej młodzieży Polska pedagogika społeczna na początku XXI wieku*: Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit” s.c.
- Szczepański J. (1997). Środowisko wychowawcze. W: W. Pomykało (red.) *Encyklopedia Pedagogiczna*: Warszawa: Wydawnictwo Fundacja Innowacja.
- Wajsprych D. (2010). Uwarunkowania postaw moralnych młodzieży akademickiej. Ciągłość i zmiana. W: B. Chrostowska, E. Kantowicz, C. Kurkowski (red.) *Pedagogika społeczna wobec problemów współczesnej młodzieży Polska pedagogika społeczna na początku XXI wieku*: Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit” s.c.
- Winkler M. (2009). *Pedagogika społeczna*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne Sp. z o.o.
- Żeromska-Charlińska J., Śniadkowski M. (2010). Bez-radność młodzieży wobec faktu wykluczenia społecznego. W: B. Chrostowska, E. Kantowicz, C. Kurkowski (red.) *Pedagogika społeczna wobec problemów współczesnej młodzieży Polska pedagogika społeczna na początku XXI wieku*: Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit” s.c.